

Mizaç Özelliklerinin Okul Öncesi Çocukların Ruhsal Uyumlarına Etkisinin İncelenmesi*

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Ayşe ÇETİNKAYA¹, Arzu ÖZYÜREK²

¹ Öğretim görevlisi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Çocuk Gelişimi, aysecetinkaya@aydin.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-6873-6239.

² Profesör, Karabük Üniversitesi, Çocuk Gelişimi, a.ozyurek@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3083-7202.

Gönderilme Tarihi: 06.01.2022 Kabul Tarihi: 22.04.2022 DOI: 10.37669/milliegitim.1054389

Öz

Bu çalışmada mizacın okul öncesi dönem çocuklarının ruhsal uyumuna etkisinin incelenmesi hedeflenmiştir. Çalışmada ayrıca çocukların mizaç özellikleri ve ruhsal uyum arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışma grubunu 5-6 yaşındaki 309 çocuk oluşturmuştur. Veriler çocukların annelerinden elde edilmiştir. Veri toplamada Çocuklar İçin Mizaç Ölçeği (ÇİMÖ) ve Hacettepe Ruhsal Uyum Envanteri kullanılmıştır. Verilerin analizinde Spearman Brown Korelasyon analizi ve CHAID analizi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda çocukların yakınlık ve uyum, tepkisellik durumu, dikkat ve sebatkarlık, ritmiklik ve duygusal duyarlılık mizaç özellikleri arttıkça ruhsal uyumlarının da arttığı belirlenmiştir. Araştırma sonucunda okul öncesi çocukların, anneleri tarafından ruhsal anlamda uyumlu olarak değerlendirildiği görülmüştür. Çocukların ruhsal uyumları üzerinde en etkili mizaç özelliğinin, tepkisellik durumu olduğu, çocukların tepkisellik davranışları ne kadar normal/kabul edilebilir düzeyde ise ruhsal uyumlarının da o kadar iyi düzeyde olduğu belirlenmiştir. Bunun yanında tepkiselliği ve duygusal hassasiyeti normal/kabul edilebilir düzeyde, yakınlık ve uyumu yüksek çocukların ruhsal uyumlarının iyi olduğu belirlenmiştir. Tepkiselliği orta düzeyde olan çocuklardan duygusal duyarlılığı ve aktivite düzeyi yüksek çocukların, ayrıca kabul edilebilirliği en düşük tepkiselliğe sahip çocuklardan ritmikliği yüksek olan çocukların ruhsal uyumlarının iyi olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: ruhsal uyum, mizaç özellikleri, okul öncesi dönem

* Bu çalışma, Ayşe Çetinkaya tarafından Arzu Özyürek danışmanlığında yürütülen yüksek lisans tezinin bir bölümünü kapsamaktadır.

An Investigation of the Effects of Temperament Traits on Preschool Children's Spiritual Adjustment

Abstract

In this study, it was aimed to examine the effect of temperament on the psychological adjustment of preschool children. In the study, the relationship between children's temperament and psychological adjustment was also examined. The study group consisted of 311 children aged 5-6 years. Data were obtained from the mothers of the children. Temperament Scale for Children and Hacettepe Mental Adaptation Inventory were used in data collection. Spearman Brown Correlation analysis and CHAID analysis were used in the analysis of the data. As a result of the research, it was determined that as children's temperament characteristics of closeness and harmony, reactivity, attention and perseverance, rhythmicity and emotional sensitivity increase, their psychological adaptation also increases. As a result of the research, it was seen that preschool children were evaluated as psychologically compatible by their mothers. It has been determined that the most effective temperament feature on children's mental adjustment is reactivity, and the more normal/acceptable the children's reactivity behaviors are, the better their mental adjustment will be. In addition, it has been determined that children with normal/acceptable level of reactivity and sensory sensitivity, and high intimacy and harmony have good psychological adjustment. It was determined that the children with high emotional sensitivity and activity level among the children with moderate reactivity, and the children with high rhythmicity among the children with the lowest acceptable reactivity have good psychological adjustment.

Keywords: *spiritual harmony, temperament characteristics, preschool period*

Giriş

Kapsayıcı bir kavram olan “mizaç” kişinin çevresiyle kurduğu etkileşimlerinde duygusal tepki ve davranışlarını etkileyen duygu kalıplarıdır. Bireyin tecrübelerine dayalı olarak farklı kişilik özelliklerine dönüşebilir ve bütünsel davranışlarla ortaya çıkar (Burger, 2006; Santrock, 2012). Biyolojik merkezli bireysel farklılıklara işaret eden mizaç, genel bağlamda devamlı ve değişmez özelliktedir (Sanson, Hemphill ve Smart, 2004). Mizaç, bebeklik çağında da gözlemlenebilen his, davranış ve dikkat sürecindeki bireysel farklılıklar şeklinde tanımlanabilir. Bireyin mizaç özellikleri çevresel şartlara göre biraz değişse de çoğunlukla kalıtsal biçimde oluştuğu ileri sürülmektedir (Goldsmith vd., 1987; Rothbart, Ahadi ve Evans, 2000). Mizacın kalıtsal özelliklerle yaşantılardan ne derece etkilendiği, net şekilde bilinmemektedir.

Mizaçla ilgili olarak mizacın tüm bireylerde gözlemlenebilmesi, oldukça dikkat çekici özellikleri kapsamı ve çevreyle kurulan iletişimde etkili olması görüşü kabul görmektedir (Prior, Sanson, Smart ve Oberklaid, 2000). Rothbart (2007), yapmış olduğu çalışmada, mizacın kişilik gelişimi kapsamında ilk evreyi oluşturması ve bireyin sinirsel ağlarının altında bulunan davranışlarında meydana gelen farklılıklar bütünü oluşturduğunu ileri sürmüştür. Frick (2004), mizacı bebeklikten itibaren devamlı şekilde gelişimini sürdüren tutumlar ve kalıtsal davranış yönelimleri olarak tanımlamıştır. Prior ve arkadaşları (2011), mizaç kavramını açıklarken “davranış tarzı” ifadesini kullanmışlar, mizacın kişinin davranışlarını etkileyerek duyguları ve davranışlarına destek olan bir yapı olduğunu vurgulamışlardır. Mizaç farklılıklarının biyolojik temelli olduğu, DNA profilleri ile mizaç özellikleri arasında bir ilişki olabileceği düşünülmekte (Jorm vd., 2000), diğer yandan mizacın bireyin gelişimiyle deneyimlerinden ve çevresel etkenlerden etkilendiği ifade edilmektedir. Kişinin davranışları ve tutumları mizacını ifade ederken doğuştan gelen ve çoğunlukla tutarlı olan, kişilerin tepkisellik, aktivite, sosyallik ve duygusallık özelliklerinin ifade etme şeklini etkileyen eğilimlerdir (Goldsmith vd., 1987). Mizaç özelliklerini tanımlayabilmek için en yaygın kullanılan tanım Thomas ve arkadaşları tarafından yapılmış ve duygusal eşik, etkinlik düzeyi, ritmik olma, uyum sağlama, duygusal durum, yakın ya da uzak durma, sebat etmeyle çelinebilirlik en belirgin mizaç özellikleri olarak ele alınmıştır (Thomas, Chess ve Birch, 1963).

Rothbart’a (2011) göre, mizaç, tepkisellikle öz düzenleme arasında bulunan sabit, biyolojik temellere bağlı kişisel farklılıklardır. Tepkisel mizaç türü, mizacın bireyin tepkisel eşığı, gecikmesi, tepkisel davranışları ve yatışma vakti gibi biyolojik uyarılarla ilgili olarak açıklanan, etraftaki değişimlerce de etkilenen boyuttur (Rothbart, 2011). Belli bir uyarıcı ya da hadiseye tepkide bulunmaya hazır olma hali, tepkiselliği açıklamaktadır. Tepkiselliği fazla olan kişilerde, toplumsal erginliğin düşüklüğü anlaşılmaktadır (Sanson, Smart, Prior, Oberklaid ve Pedlow, 1994). Sebatkarlık, dikkatini belirli bir olgu, hadise ya da aktivite üstünde yoğunlaştırabilmektir. Dikkati daha uzun müddet devam ettirebilen sebatkar kişiler, toplumsal ve akademik bağlamda başarılı olabilir. Sıcakkanlı olan bireylerin, yeni insanlara ve ortamlara yaklaşma konusundaki istekleri fazladır. Başka bir mizaç tipi olan ritmiklik, çocuğun günlük rutin işlerinin düzenli bir şekilde devam etmesidir (Yağmurlu, Sanson ve Bahar Köymen, 2005). Negatif olarak tepkisellik, davranış sorunları bakımından risk etkeni olan mizaç özellikleri biçiminde görülür (Rothbart ve Gartstein, 2008). Duygularıyla davranışlarını kontrol altına almak konusunda daha iyi olan ve toplumsal beceri düzeyi fazla olan çocukların, negatif tepkisellik seviyesinin düşük olduğu ifade edilmektedir (Eisenberg ve Fabes, 1998). Öz-düzenleme boyutu, tepkiselliğin artmasını ya da azalmasını düzenleyen bir mekanizmadır. Bireyin kendisine ait duygularını, düşüncelerini

rini ve davranışlarını gözleme, kontrol etme ve meydana gelen durumu istekleri çerçevesinde değiştirme becerileri biçiminde belirtilmektedir. Ayrıca ilk tepkilerdeki kısıtlama, kontrollü olarak hareket etme ve memnuniyet duyulmayan görevlerde çaba gösterme, öz düzenlemeyle mümkündür. Dikkati odaklamayla engelleme kontrolünü kapsayan, gayret gerektiren denetim 2-7 yaşları arasında hızlı bir gelişim gösterir (Rothbart, 2011; Rothbart ve Gartstein, 2008).

Mizaç özelliklerine göre çocuklar kolay, zor ve yavaş ısınan çocuklar olarak tanımlanmışlardır. Kolay çocuklar, yeni deneyimlere uyumlu, düzenli rutinleri olan neşeli bireyler; zor çocuklar ise yeni deneyimlere yavaş uyum sağlayan, düzensiz rutinleri olan negatif ve yoğun tepkiler sergileyen bireyler olarak gruplandırılmıştır. Uyarılara hafif tepkili, negatif duygu durumuna sahip, yeni deneyimleri yavaş kabullenen ve durgun çocuklar da yavaş ısınan olarak sınıflandırılmıştır. Bu mizaç özellikleri, çocukluktan ergenliğe tamamen değişmez olmasa da sürdürülme eğilimi bulunmaktadır. Mizaç özelliklerinin değişimi beslenme, duygusal yoksunluk gibi hem çevresel hem genetik faktörlerle daha kolay açıklanabilmektedir. Özyürek, Gözün Kahraman ve Pekdoğan (2020), çalışmalarında mizacın boyutlarını aktivite düzeyi, yakınlık ve uyum, duygusal hassasiyet, tepkisellik durumu, dikkat ve sebat, ritmiklik, duygusal duyarlılık olmak üzere yedi başlıkta incelemiştir. Aktivite düzeyi, çocuğun faaliyetler içerisinde motor hareket seviyesinin yüksek olmasını belirtmektedir. Yakınlık ve uyum, çocuğun yeni bir ortama girerek bulunduğu ortamdaki bireylere/ ortama uyum sağlamasını ve sıcak/yakın davranmasını ortaya koymaktadır. Duyusal hassasiyet çocuğun ses, ışık ve koku gibi durumlara normal/kabul edilebilir tepkiler göstermesini, tepkisellik durumu için öfke ve üzüntü gibi durumlarda normal/kabul edilebilir tepkiler gösterme durumunu ifade etmektedir. dikkat ve sebat, çocuğun faaliyetlerde dikkatini uzun süre koruyabildiğini belirtmektedir. Ritmiklik, günlük yemek yeme, uyuma gibi düzen gerektiren davranışların düzeyinin yüksek olduğunu ifade etmektedir. Duygusal duyarlılık ise çocuğun etrafında yer alan çocuklara karşı empati geliştirebildiğini ifade etmektedir.

Mizacın nörofizyolojik durumlar ve öz düzenleme arasındaki bireysel farklılıklarla genetik faktörlere bağlı olduğuna, olgunlaşmadan ve tecrübelerden etkilendiğine, bu süreçte sosyalleşmeyle sosyal gelişim arasındaki etkileşime vurgu yapılmıştır (Goldsmith vd., 1987). Orta ve yüksek sosyo-ekonomik seviyedeki çocuklarda zor mizaçla sonraki zekâ katsayısı arasında kuvvetli ve olumlu bir ilişki bulunmuştur. Mizaçla ilgili özellikler, çocukluktan başlayarak kişinin karşı karşıya kalınan yeni ve farklı durumlarda nasıl tepkilerde bulunacağını da bir göstergesi, yordayıcısıdır. Mizaçtaki kişisel farklar eğitim, iş ve toplumsal ilişkiler gibi durumda kendisini göstermektedir (Maziade vd., 1990). Çocukların annesiyle ve babasıyla kurduğu ilişki,

ailesiyle çevresi tarafından kabul ya da reddedilme durumu, çocuğun mizaç gelişimini etkilemektedir (Kaytez ve Durualp, 2016). Ayrıca kültürün, ailenin bebeklerle olan ilişkisini ya da bebeğin gereksinimlerini karşılamaadaki tavırlarını etkileyebileceği, dolayısıyla kültürün mizaç özelliklerinin değişimi ve gelişimi üzerinde etkisi olduğu belirtilmektedir (Berk, 2013). Mizaç çeşitli faktörlerden etkilenmekle birlikte çocuğun gelişimi ve bazı durumlar üzerinde de etkili olmaktadır.

Doğum sonrası en hızlı fiziksel ve zihinsel gelişimin görüldüğü bebeklik evresinde, beslenmenin yanında ailenin sunduğu sevgi, ilgi ve destek çocuğun fiziki sağlığını, uyum ve mizacı pozitif olarak etkilemektedir. Bebeklik döneminde bebekler, kendilerine bakım veren, gereksinimlerini karşılayan kişi ile özel bir ilişki kurmaktadır. İlk aydan sonra bağlanmaya dönüşen (Özmert, 2006) bu his, bebeğin duygularının, uyumunun, sağlık ve benlik saygısının temelini oluşturmaktadır. İlk iki senede güvenli bağlanan bebekler yaşamlarının sonraki evrelerinde, toplumsal ilişkilerinde daha kolay iletişime geçebilmekte ve uyum sergileyebilmektedir (Özdemir vd., 2012). Okul öncesi dönemde çocuk, karşıt iki durumdan birisini seçebilme kabiliyetini edinmektedir. Fakat utandırmayla ceza gibi yaptırımlarla sık karşılaşırse tercihte bulunabilme ve irade kabiliyetinin gelişmesi engellenebilmektedir. Oyun çağı olarak da bilinen bu evrede çocuk, ben durumundan (egosantirik) çıkarak toplumsal (sosyosantrik) bir evreye geçmektedir (Öztürk, 2001). Olumlu akran ilişkileri, çocuktaki gelişimi desteklemekle beraber yaşlılarıyla ilişkilerindeki sorunlar da sonraki senelerdeki toplumsal yeterlik sorunlarının belirleyicisidir (Özdemir vd., 2012). Okul dönemi çocukların yaptığı okuma-yazma etkinlikleriyle bilişsel kabiliyetleri desteklenmektedir. Çocuklar, ahlaki açıdan gerçekçilik evresine girip kurallarda değişmezlik, kurallara uyulmasında mecburiyet, kuralları ihlal etmenin yanlış olduğu kazanımları elde etmektedirler (Yeşilyaprak, 2011). Ergenlikte ise yoğun ve katı duygusal hareketlenmeler, çeşitli imgeler kurma, seri şekilde oluşan heyecanlanmalar, gönülsüz tutumlar gösterme, benlik arayışı ve çatışması karşı cinse duyulan ilgi gibi birçok durum meydana gelmektedir (Kulaksızoğlu, 2011). Stanley Hall ve Erikson kişiliğin gelişmesinde kalıtsal etkenleri önemli görürken Sullivan ve Lewin, çevrenin daha etkili olduğunu belirtmiştir (Temel ve Aksoy, 2011). Genel gelişimsel özellikler, çevre, kişilik ve mizaç özellikleri bireylerin kişisel ve toplumsal uyumunda etkili faktörlerdir. Uyumla ilişkili olabilecek bir başka kavramın ruhsal uyum olduğu söylenebilir.

Bireylerin ihtiyaçlarını karşılamaya, dürtülerini doyurmaya, karşı karşıya kaldığı problemleri çözümlenmeye gayret etmesi ruhsal uyum çabalarından ibarettir. Kişiler, kendisinde ve çevresindeki değişikliklerle bunu başarmaya çalışmaktadırlar. Dürtüleriyle ve istekleriyle çevresel şartları akılcı bir biçimde bir araya getirmek, başarılı bir uyum için gereklidir. Karşılıklı etkileşim içerisindeki kişi, daha önce öğrendikle-

riyle yeni uyum örüntüleri geliştirmektedir (Enç vd., 1987). Ruhsal uyum, yalnızca toplumsal çevrenin talepleriyle değişikliklerine uyan tepki, davranış ve tavır göstermektedir. Bireyler doğduklarından itibaren hayatı süresince bazen hızlı bazen yavaş olsa da devamlı olarak bir değişim ve gelişim içindedir. Bireyin sahip olduğu zihinsel, ruhsal, duygusal, toplumsal ve biyolojik özelliklerin uyumlu olması tüm hayatını teşkil etmektedir ve bu dengeler bozulduğu zaman uyumsuz davranışlar görülmeye başlanmaktadır (Yanbastı,1990). Fakat birey, arkadaş ortamı dışında farklı gruplara girip sağlıklı iletişim kurabiliyorsa ve toplum tarafından beklenen davranışları gerçekleştirirken yeterli hazzı alabiliyorsa uyumlu olduğu söylenebilir. Buna göre uyum, kişinin kendisinde bulunan özelliklerin kendi benliği ve çevresi arasında dengeyi sağlayabilmesi ve bunu devam ettirebilmesidir. Kişilerin uyumu, kendisi ve yaşadığı sosyal çevresiyle uyumlu olduğu takdirde sağlıklıdır. Uyum, davranışsal ve sosyal etkileşimle birlikte hayat boyu devam eder (Yörükoğlu 1996).

Uyum gerektiren hareketlerin, üç farklı boyutu bulunmaktadır. Bunlar olgunlaşma, öğrenme ve sosyal uyumdur. Olgunlaşma, fizyolojik değişimin sonucu olarak ortaya çıkar ve davranış farklılığını açıklar. Sosyal uyum, toplum normlarına uyum ve mesleki yeterliliği kapsar. Kişilerin yaşanılan hayattan doyum alması, uyuma giden yolları öğrenmiş olmasına bağlıdır. Uyumsuz olmak bireyi mutsuz ederken toplum açısından verimliliğin azalması ve boşa harcanan insan gücü anlamına gelmektedir (Kurç, 1990). Çocukluk dönemindeki uyumsuzlukları etkileyen en önemli faktör, çocuğun ilk tanıştığı sosyal grup olan ailesidir. Çocuğun erkek ya da kız oluşu, parçalanmış aile, sosyoekonomik durum, aile içi ilişkiler, anne ya da babanın olumsuz rol model oluşu, aile üyelerindeki psikolojik sorunlar uyumsuzluğa ve bunun sonucunda davranış bozukluğuna sebep olmaktadır (Kapisız ve Karaca, 2018; Alisinanoğlu ve Ulutaş, 2000). Çocuğun herhangi bir gelişimsel bozukluğa neden olan kromozom bozukluğu, kalıtsal hastalık, gen farklılığı ve sonradan fiziksel engellilik durumu da ruhsal uyumu etkileyen faktörler arasındadır (Gençtan, 1993). Ruhsal sağlamlıkla ilgili olduğu bilinen kişisel özelliklerden birisi mizaçtır (Wyman, Cowen, Work ve Parker, 1991). Mizacın ev, okul ve diğer toplumsal ortamlarda, çocuğun gelişiminde önemli bir etkisinin bulunduğu bilinmektedir (Prior vd., 2011). Mizaç, çocukların bireysel gelişimi, okul başarısı ve toplumsal davranışları gibi pek çok açıdan gelişiminde etkili bir role sahiptir (Rothbart, Ahadi ve Evans, 2000). Çocuğun geleceğindeki eylemlerinin bir göstergesi olduğuna dair düşünce de mizaca duyulan ilginin artmasını sağlamıştır (Ramos vd., 2005). Çocukların kişiliklerinde, psikolojik uyumlarında ve sosyal davranışlarındaki farklılıkların doğuştan gelen mizaç özelliklerinden kaynaklandığı düşünülmektedir (Yoleri, 2014). Mizaç ve ruhsal uyumla ilgili alan yazın dikkate alındığında, bireyin mizacı ve ruhsal uyumu arasında ilişki olduğu çıkarımında bulunmak mümkündür. Mizacın doğuştan gelen bir özellik ve ruhsal uyumun doğuştan itibaren

bireyden beklenen bir durum olması nedeniyle bu iki durum arasındaki ilişkinin farklı açılardan ortaya konması önemli görülmektedir. Bu çalışmada mizaçın okul öncesi dönem çocuklarının ruhsal uyumuna etkisinin incelenmesi hedeflenmiştir. Aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- Okul öncesi dönem çocukların mizaç özellikleri ve ruhsal uyumları nasıldır?
- Okul öncesi dönem çocukların mizaç özellikleri ve ruhsal uyumları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- Okul öncesi dönem çocuklarının mizaç özellikleri ruhsal uyumlarını etkilemekte midir?

Yöntem

Araştırmanın Türü

Nicel olarak tasarlanan bu çalışma ilişkisel tarama modelinde yürütülmüştür. Nicel çalışmalar, nesnel ve genellenir bilgilere erişimde pozitivist paradigma etrafında yapılan çalışmalardır (Kuş, 2009). Tarama modeli çalışmalar birden fazla elemanın birleşmesiyle oluşan evrende, genel bir kanıya varmak amacıyla yapılır. Bu çalışmada, mizaç özelliklerinin okul öncesi çocukların ruhsal uyumlarına etkisinin incelenmesi amacıyla ilişkisel tarama modeli temel alınmıştır. İlişkisel tarama modelinde birden çok sayıda değişkenin arasındaki değişimin olup olmadığını ya da derecesini ifade etmeyi hedeflemek için yapılan araştırma modelidir (Karasar, 2014).

Araştırma Grubu

Çalışma grubu kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Okul öncesi 5-6 yaş çocuğa sahip anneler aracılığıyla çocuklarının mizaç ve ruhsal uyum özellikleri belirlenmeye çalışılmış, böylece 157 kız ve 152 erkek olmak üzere 311 çocuk çalışma grubuna tanımlanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanmasında Çocuklar İçin Mizaç Ölçeği (ÇİMÖ) ve Hacettepe Ruhsal Uyum Envanteri kullanılmıştır.

ÇİMÖ; Özyürek ve arkadaşları (2020) tarafından 4-8 yaş aralığındaki çocukların mizaç tiplerini belirlemeye yönelik olarak geliştirilmiştir. Toplam 32 madde, aktivite düzeyi, yakınlık ve uyum, duygusal hassasiyet, tepkisellik, dikkat ve sebat, ritmiklik ve duygusal duyarlılık olmak üzere yedi alt boyutlu bir ölçektir. “Her zaman-5 puan”-“Hiçbir zaman-1 puan” arası 5’li dereceleme şeklindeki ölçek alt boyutlardan alınan yüksek puana göre hangi mizaç özelliğinin daha baskın olduğuna karar verilebilir.

Alınan yüksek puan Aktivite Düzeyi alt boyutu için çocuğun etkinliklerdeki motor hareketlilik düzeyinin, Yakınlık ve Uyum için ise çocuğun yeni tanıştığı bireylere sıcak/yakın davranma ve yeni durumlara/ortamlara uyum sağlama düzeyinin yüksek olduğunu ifade eder. Alınan yüksek puan Duyusal Hassasiyet alt boyutu için çocuğun ses, ışık, koku gibi durumlara hassasiyetinin; Tepkisellik Durumu için öfke, korku, üzüntü gibi duygu ifadelerini gösterme yoğunluğunun normal/kabul edilebilir düzeyde olduğunu gösterir. Alınan yüksek puan Dikkat ve Sebat alt boyutu için çocuğun etkinliklerdeki dikkat ve sebatkarlık düzeyinin, Ritmiklik için çocuğun biyolojik ritminin uyumunun, Duyusal Duyarlık için ise çocuğun çevresindeki kişilerin duygu durumlarına karşı hassasiyet düzeyinin yüksek olduğunu ifade eder. Ölçeğin Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı, ölçeğin tümü için .85 ve alt boyutlara göre sırasıyla .79, .82, .57, .82, .62, .78, .80 olarak hesaplanmıştır.

Hacettepe Ruhsal Uyum Envanteri; Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı tarafından, ruhsal uyumu değerlendirmek amacıyla uygulanan çeşitli ölçeklerden Türkiye’de geçerli olacak sorular seçilerek geliştirilen, geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmış olan bir ölçektir. Daha sonra Gökler ve Öktem (1985) tarafından geliştirilmiştir ve 32 maddeden oluşmaktadır. İlk 24 madde maddeler “Yok-0 puan”, “Biraz-1 puan” ve “Çok-2 puan” şeklinde değerlendirilmektedir. İçselleştirme (çekingenlik, her şeye ağlama, arkadaşsız olma ve yalnız oynama, durgun ve içine kapanık olma) ve dışsallaştırma (hareketlilik, sınırlılık, söz dinlememe, yalan söyleme) davranışlarını ölçen bu maddelerden alınan 13 ve üzeri puan davranış sorunlarının varlığını göstermektedir Ölçekteki tek rakamlı maddeler nevrotik problemlere, çift rakamlı maddeler davranış sorunlarına işaret etmektedir. İlaveten kekemelik, tik, tırnak yeme, yatağa işeme vb. durumların sorgulandığı maddeler yer almaktadır ve katılımcıdan çocukla ilgili en kaygı verici sorunu ve en olumlu özelliği belirtmesi istenmektedir. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .86 bulunmuştur.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışma öncesi “Karabük Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu”ndan etik uygunluk belgesi alınmıştır. Gerekli izin alındıktan sonra 2020 Eylül ayı itibarıyla, katılımcı onay formu ve ölçek maddeleri çevrimiçi ortamdan 5-6 yaş çocuğu bulunan annelerle paylaşılmıştır. Ölçek formu anneler tarafından doldurulmuştur. Elde edilen veriler sayısal kodlara dönüştürülerek istatistik analiz programına aktarılmıştır.

Verilerin analizinde çocukların mizaç özellikleri ve ruhsal uyumları betimsel analizleri yapılmıştır. Kolmogorov-Smirnov Testi sonucu anlamlılık değeri 0,05’ten

küçük, basıklık ve çarpıklık katsayıları ± 2 aralığında, varyasyon katsayılarının Ruhsal Uyum Ölçeği için 0,3'ten küçük ve ÇMÖ alt boyutlarında 0,3'ten büyük değerlere sahip olduğu görülmüştür. İlaveten histogram ve Q-Q Plot grafikleri incelendiğinde verilerin normal dağılıma uygun olmadığı görülmüştür. Buna göre iki ölçüm seti arasındaki ilişkinin belirlenmesinde Spearman Brown Korelasyon katsayısına bakılmıştır. Mizaç özelliklerinin ruhsal uyuma olan etkisini belirlemek amacıyla karar ağacı yöntemlerinden CHAID analizi kullanılmıştır. Karar ağacı yöntemi hem kategorik hem de sürekli değişkenlere uygulanabilmektedir. Normal dağılım göstermeyen verilerde hangi değişkenlerin önemli olduğunu belirleyerek değişkenler arasındaki ilişkiyi görsel algoritmalarla sunması nedeniyle kolay yorumlanabilen yapıya sahiptir. Karar ağaçları kök düğümlerinden yapraklara doğru gidildikçe benzer özelliklere sahip düğümler oluşturmaktadır. Sürekli olarak kendini yinelemekte ve bütünü kendi arasında en iyi şekilde bölerek yeni düğümler kurmaktadır (Akınar, 2017).

Araştırmanın sınırlılıkları

Çalışmanın verileri Covid-19 pandemisi nedeniyle çevrim içi ortamda elde edilmiştir. Yalnızca çevrim içi bağlantı imkanı olan annelerden veri elde edilmesi çalışmanın sınırlılığı olarak kabul edilebilir.

Bulgular

Çocukların ÇİMÖ ve Hacettepe Ruhsal Uyum Envanteri betimsel analizlerine ilişkin sonuçlar Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1

ÇİMÖ ve Hacettepe Ruhsal Uyum Envanteri Betimsel Analiz Sonuçları

ÇİMÖ	Min.	Max.	\bar{x}	df	S
Aktivite Düzeyi	5,00	16,00	7,11	0,129	2,287
Yakınlık ve Uyum	4,00	19,00	8,98	0,167	2,951
Duyusal Hassasiyet	6,00	24,00	13,41	0,179	3,156
Tepkisellik Durumu	6,00	27,00	13,51	0,236	4,175
Dikkat ve Sebat	4,00	16,00	8,20	0,145	2,573
Ritmiklik	4,00	19,00	9,71	0,163	2,882
Duyusal Duyarlık	5,00	20,00	10,42	0,167	2,962
Hacettepe Ruhsal Uyum Envanteri	0,00	27,00	9,67	0,303	5,343

Tablo 1'e göre ÇİMÖ alt boyutlarından alınan puanlar sırasıyla Aktivite Düzeyi için 7,11, Yakınlık ve Uyum için 8,98, Duyusal Hassasiyet için 13,41, Tepkisellik

Durumu için 13,51, Dikkat ve Sebat için 8,20, Ritmiklik 9,71, Duygusal Duyarlık için 10,42'dir. ÇİMÖ alt boyutlardan alınan yüksek puan, ilgili mizaç özelliğinin baskın olduğu şeklinde yorumlanır. Alt boyutlardaki madde sayısına göre alınan puanlar değişmektedir. Çocukların Hacettepe Ruhsal Uyum Envanteri ortalama puanları 9,67'dir. Hacettepe Ruhsal Uyum Envanteri'nde içselleştirme ve dışsallaştırma davranışlarını ölçen 24 maddeden 13 ve üzeri puanları davranış sorunlarının varlığına işaret ettiğinden, annelere göre çocuklarının ruhsal uyum konusunda sorun yaşamadıkları, diğer bir ifadeyle çocuklarının ruhsal anlamda uyumlu olduklarını düşündükleri söylenebilir.

Tablo 2

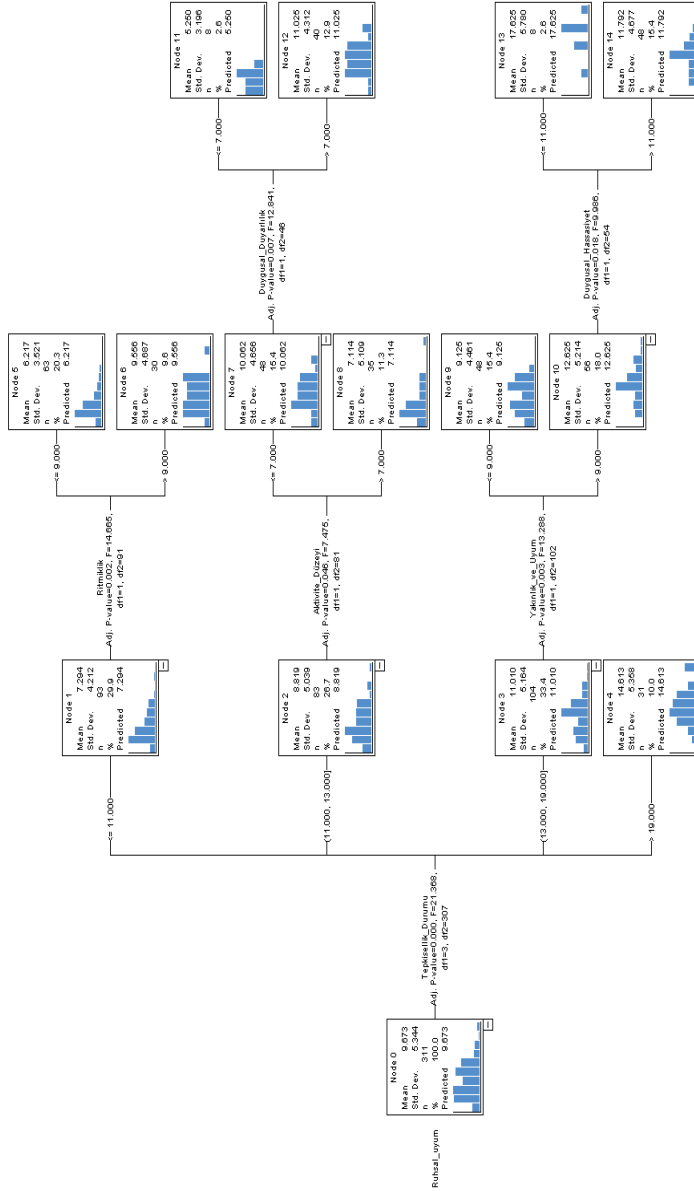
ÇİMÖ ve Hacettepe Ruhsal Uyum Envanteri Puanları Korelasyon Analizi Sonuçları

ÇİMÖ		Hacettepe Ruhsal Uyum Envanteri
Aktivite Düzeyi	r	0,013
	p	0,817
Yakınlık ve Uyum	r	0,235
	p	0,000*
Duyusal Hassasiyet	r	-0,060
	p	0,293
Tepkisellik Durumu	r	0,406
	p	0,000*
Dikkat ve Sebat	r	0,142
	p	0,012*
Ritmiklik	r	0,292
	p	0,000*
Duygusal Duyarlık	r	0,235
	p	0,000*

Çocukların mizaç özelliklerinin ruhsal uyum durumlarını etkileme düzeylerini incelemeye yönelik yapılan CHAID analizinde, analize ruhsal uyum bağımlı değişken ve mizaç özellikleri bağımsız değişken olarak atanmıştır. Analiz sonucunda elde edilen karar ağacı yapısı Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1

Çocukların Mizaç Özelliklerinin Ruhsal Uyumlarını Yordama Düzeyine İlişkin Karar Ağacı Yapısı

Şekil 1'e göre, herhangi bir dış faktör etkileşime girmediğinde, ÇİMÖ Tepkisellik Durumu özelliğinin 5-6 yaş çocuklarının ruhsal uyumları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı düzeyde belirleyici etkiye sahip olduğu görülmektedir ($F=21,368$, $p=0,000$). CHAID analizi çocukları tepkiselliklerine göre dört kümeye ayırmıştır. Tepkisellik Durumu puan ortalaması 19 ve üzerinde olan çocukların ($\bar{x}=14,61$) ruhsal uyumları en yüksek düzeydedir. Yani çocukların tepkisellikleri ne kabul edilebilir düzeyde ise ruhsal uyumları da o kadar iyi olmaktadır.

Tepkisellik Durumu ortalaması 13 ile 19 arasında olan çocukların ($\bar{x}=11,01$) ruhsal uyumları üzerindeki en etkili mizaç özelliğinin yakınlık ve uyum mizaç özelliği olduğu ($F=13,288$, $p=0,003$) olduğu gözlenmiştir. Bu çocuklardan ÇİMÖ Yakınlık ve Uyum puan ortalaması 9'un üzerinde olanların ($\bar{x}=12,625$) ruhsal uyumlarını etkileyen en önemli mizaç özelliği ise duysal hassasiyettir ($F=9,986$, $p=0,018$). CHAID analizi çocukları duysal hassasiyet bakımından iki kümeye ayırmıştır. Duysal Hassasiyet puanı 11 ve üzeri olan çocukların ruhsal uyum puanı ($\bar{x}=17,625$) daha yüksektir. Sonuç olarak; duysal hassasiyeti daha kabul edilebilir, yakınlık ve uyum düzeyi yüksek, tepkiselliği daha kabul edilebilir düzeydeki çocukların ruhsal uyumları daha iyidir.

Tepkisellik Durumu puan ortalaması 11 ile 13 arasında olan çocukların ($\bar{x}=8,82$) ruhsal uyumları üzerindeki en etkili mizaç özelliğinin aktivite düzeyi ($F=7,475$, $p=0,046$) olduğu gözlenmiştir. Bu çocuklardan ÇİMÖ Aktivite Düzeyi puan ortalaması 7 ve üzerinde olanların ($\bar{x}=10,06$) ruhsal uyumları daha yüksektir ve bu çocukların ruhsal uyumlarını etkileyen en önemli mizaç özelliği ise duygusal Duyarlıktır ($F=12,841$, $p=0,007$). Duygusal Duyarlık puanı 7'nin üzerinde olan çocukların ruhsal uyum puanı daha yüksektir ($\bar{x}=11,025$). Sonuç olarak; duygusal duyarlılığı yüksek, aktivite düzeyi yüksek ve tepkiselliği orta düzeydeki çocukların ruhsal uyumları daha iyidir.

Tepkisellik Durumu puan ortalaması 11 ve altındaki çocukların ruhsal uyumlarını etkileyen en önemli değişken ritmiklik mizaç özelliğidir ($F=14,665$, $p=0,002$). ÇİMÖ Ritmiklik puan ortalaması 9 ve üzerinde olan çocukların ($\bar{x}=9,56$) ruhsal uyumları daha yüksektir. Sonuç olarak; tepkisel çocuklardan ritmiklik düzeyi yüksek olan çocukların ruhsal uyumu daha iyidir.

Tartışma ve Sonuç

Çalışmada, mizaçın okul öncesi dönem çocuklarının ruhsal uyumuna etkisi incelenmiştir. Bu bölümde, çalışmanın alt problemleri ışığında elde edilen bulgular alan yazın doğrultusunda tartışılmıştır.

Çalışmada annelerinin değerlendirmesine göre çocukların aktivite düzeylerinin ortaya yakın olduğu, yakınlık ve uyum, duyuşal hassasiyet, tepkisellik durumu, dikkat ve sebat, ritmiklik ve duyuşal duyarlıklarının ise orta düzeyde olduğu görüşünde oldukları belirlenmiştir. Çalışma grubundaki annelerin çocuklarına yönelik bakışlarının daha çok olumlu olduğu, bu nedenle değerlendirmelerini yaparken olumlu yönde görüş bildirdikleri düşünülebilir. Özyürek ve Ogelman (2021), yapmış oldukları çalışmada veri güvenliğini olumsuz etkileyen sebeplerden birinin ebeveynlerin çocuklarına olumlu bakış açısı geliştirmelerinden kaynaklı olabileceğini belirtmişlerdir. Farklı değerlendirme yöntemlerinin kullanılması durumunda bu görüşler doğrulanabilir veya daha farklı sonuçlara ulaşılabilir. Ayrıca dünya genelinde Covid-19 pandemisi nedeniyle, bireylerin en az bir yıllık süreyi iş ve akrabalık ilişkileri gibi sosyal ortamdan uzak geçirmiş olmaları, annelerin bakış açılarını etkilemiş olabilir. Çocukların akran ve akraba ilişkileri yerine ev ortamında bireysel veya sakin etkinliklerde bulunmuş olma ihtimalleri yüksek olup bu süreçte teknolojik aletlere çok fazla maruz kalmış olabileceği düşünülmektedir. Bu da onların uyum ve davranışlarında farklılaşmaya sebep olmuş olabilir.

Çalışmada çocukların yakınlık ve uyum, tepkisellik durumu, dikkat ve sebatkarlık, ritmiklik ve duyuşal duyarlık mizaç özellikleri arttıkça çocukların ruhsal uyumlarının da arttığı belirlenmiştir. Öz kontrol becerileri ve dikkat kontrolü, mizaca bağlı olduğu düşünülmekte olduğu için literatürde çaba gerektiren kontrol becerileri olarak tanımlanmaktadır (Eisenberg vd., 2005; Eisenberg vd., 2010). Ruhsal uyum çabası, çocukların gereksinimlerini karşılaması veya problemleriyle başa çıkmasında etkilidir ve çevreden gelen isteklere uyumlu tepkiler vermeyi sağlar (Enç vd., 1987; Yanbastı,1990). Bu açıdan bakıldığında uyumlu, daha az tepkisel, dikkatli, ritmik ve duyuşal açıdan duyarlı mizaca sahip çocukların ruhsal uyumlarının daha olumlu olması ya da ruhsal uyum düzeyi yüksek çocukların uyumlu ve duyarlı olarak nitelendirildiği söylenebilir.

Çalışmada, herhangi bir dış faktör etkileşime girmediğinde okul öncesi çocukların ruhsal uyumları üzerinde en önemli belirleyici etkiye sahip mizaç özelliğinin tepkisellik durumu olduğu saptanmıştır. Tepkisellik durumu düşük olan çocuklardan ritmiklik mizaç özelliği yüksek çocukların, tepkisellik durumu orta düzeyde olan çocuklardan aktivite düzeyi düşük ve duyuşal duyarlılığı yüksek olan çocukların, tepkisellik durumu ortanın biraz üzerinde olan çocuklardan yakınlık ve uyum mizaç özelliği yüksek ve duyuşal hassasiyet mizaç özelliği düşük olan çocukların ruhsal uyumlarının daha iyi düzeyde olduğu belirlenmiştir. Yapılan bazı çalışmalarda anksiyetenin duyarlı mizaç özelliğiyle ilişkili olduğu ve yüksek duyarlılık düzeyinde anksiyete seviyesinin arttığı belirlenmiştir. Düşük anksiyete düzeylerinin ise bireyleri

olaylara daha olumlu bakmaya yatkın hale getirdiği ileri sürülmektedir (Akt.: Hutchinson vd., 2010). Çalışma bulgusu dikkate alındığında, çocukların özellikle negatif tepkisel davranışlarının olaylara yaklaşımlarını olumsuz etkileyeceği veya daha az tepkisel davrandıklarında olaylara daha olumlu bakacaklarını düşündürmektedir. Tepkisellik durumu mizaç özelliği çocukların ruhsal uyumları üzerinde etkili olsa da tepkisel davranışları yüksek olup ritmiklik mizaç özelliğine sahip, tepkisel davranışları orta düzeyde olup düşük aktiviteye, yüksek duygusal duyarlığa, yakınlık ve uyuma sahip çocukların ruhsal uyumlarının daha iyi düzeyde olmasının, olumlu olarak nitelendirilecek mizaç özelliklerinin çocukların ruhsal uyumlarına olumlu yansıdığı söylenebilir. Yakınlık ve uyum özelliği yüksek mizaç özelliğine sahip çocukların, yeni karşılaştığı kişilere sıcak/yakın davranış gösterme ve yeni durumlara/ortamlara uyum sağlama düzeyinin yüksek olması beklenmektedir (Özyürek vd., 2020). Uyumlu mizaç özelliğine sahip olmanın ruhsal uyumu olumlu yönde etkilemesi beklenebilir.

Gelişimin temelleri erken yaşlardan itibaren atılmaktadır. Küçük çocukların çatışma ve stres durumlarıyla mücadele edebilmesi ve farklı durumlara kolay uyum sağlayabilmesi için erken yıllardan itibaren desteklenmesi gerekmektedir. Okul öncesi yıllarda ruhsal uyum ve mizacın düzenlenmesi, çocukların sağlıklı gelişimi için geliştirilmesi gereken özelliklerdendir. Ulaşılan tüm sonuçlar bir arada değerlendirildiğinde, okul öncesi dönem çocuklarının ruhsal uyumları ve mizaç özellikleri arasındaki ilişkileri ve etkileşimleri inceleyen bu çalışmanın ilgili alanyazına ve ileri araştırmalara katkı sunacağı değerlendirilmektedir.

Çalışma sonucunda okul öncesi çocukların, anneleri tarafından ruhsal anlamda uyumlu olarak değerlendirildiği görülmüştür. Çocukların ruhsal uyumları üzerinde en etkili mizaç özelliği, tepkisellik durumudur. Çocukların tepkisellik davranışları ne kadar normal/kabul edilebilir düzeyde ise ruhsal uyumları da o kadar iyi düzeydedir. Bunun yanında tepkiselliği ve duygusal hassasiyeti normal/kabul edilebilir düzeyde, yakınlık ve uyumu yüksek çocukların ruhsal uyumları iyidir. Tepkiselliği orta düzeyde olan çocuklardan duygusal duyarlılığı ve aktivite düzeyi yüksek çocukların, kabul edilebilirliği en düşük tepkiselliğe sahip çocuklardan ritmikliği yüksek olan çocukların ruhsal uyumları iyi düzeydedir.

Öneriler

Sonuçlar ve alan yazın ışığında aşağıdaki öneriler sunulabilir:

- Çocukların ruhsal uyumunu artırmak için yetişkin desteğine gereksinimi vardır. Bu anlamda ebeveyn ve eğitimcilerin çocuğun güçlü yönlerini fark etmesi, iletişim becerileri ve duygu düzenleme gibi becerilerini geliştirmesi önerilebilir. Yetişkinler çocuğu kendini iyi hissetmesini sağlayacak oyun veya film izleme gibi etkinliklere

katabilir. Çocuğa, sosyal ortamlarda bulunarak akran veya akrabalar arası ilişkilerde bulunacağı ortamlar sunabilir, günlük yaşam rutinleri geliştirmesini sağlayarak yaşam becerileri geliştirilebilirler. Yetişkinler, çocuklara yaşamda karşılaştıkları olumsuzluklar karşısında ümitvar olmak, olumsuzluklar yerine olumlu durumlara odaklanmak konusunda rol model olmaları ve bu tarz bir bakış açısını çocuklarına benimsetmeye çalışmaları önerilebilir.

- Çocuklar aile, okul ve toplumdaki farklı çevrelere uyum sağlamak için gelişimlerini sürdürmektedirler. Anne-baba ve eğitimcilerin, çevreye uyumları konusunda çocukları yönlendirmek yanında kendilerinin de yetişkinler olarak rol model olmaları gerekmektedir. Bu nedenle, öncelikle kendi mizaç özelliklerini tanımaları ve daha sonra kendi mizaçlarıyla çocuklarının mizacını dikkate alarak tutum ve davranışlarını yönlendirmeleri önerilebilir.

- Çocukların olumlu mizaç özelliklerini pekiştirmek ve olumsuz mizaç özelliklerinden kaynaklanan davranışlarını olumlu şekilde yönlendirebilmek önemli görünmektedir. Bu nedenle anne-baba ve eğitimcilerin çocuklara yönelik tutum ve davranışlarında onların mizacını dikkate almasına yönelik bilgilendirme çalışmaları yapılabilir. Çocukların mizacına uygun tutum ve davranışların olumlu davranış geliştirmedeki rolünü konu alan aile ve öğretmen eğitimleri düzenlenebilir.

- Bu çalışmada, annelerin çocuklarını ruhsal uyum açısından olumlu değerlendirdikleri belirlenmiştir. Bu durum, çalışmanın sınırlılığı olarak ele alınabilir. Benzer bir çalışmada daha geniş bir örneklem grubunda ölçeklerden elde edilen puanların alt, orta ve üst düzey olarak ele alınarak karşılaştırmalı şekilde yapılması önerilebilir.

- Çocuklarda mizaç ve ruhsal uyuma yönelik çalışmaların kısıtlı olduğu görülmektedir. Farklı değişkenler ele alınarak çocuklarda mizaç ve ruhsal uyum konuları üzerinde çalışılabilir. Çocuk ve ailelere yönelik deneysel veya yarı deneysel eğitim programları düzenlenerek bu programların etkisi ruhsal uyumu etkileyen olumlu ve olumsuz faktörlerin neler olduğu incelenebilir.

Kaynakça

- Akpınar, H. (2017). *DATA Veri madenciliği veri analizi*. İstanbul: Papatya.
- Alisinanoğlu, F. ve Ulutaş, İ. (2000) Çocuklarda kaygı ve bunu etkileyen etmenler. *Millî Eğitim Dergisi*. 145, 15-19.
- Aydoğmuş, K. (1990) *Çocuklarda Uyum ve Davranış Bozuklukları*, 2. Baskı. İstanbul: Remzi.

- Berk, L.E. (2013). *Bebekler ve Çocuklar* (Çev.Ed.: N. Işıkoğlu Erdoğan). Ankara: Nobel.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik (Personallty)*. Çeviren: Sarioğlu, I.D., İstanbul: Kaknus.
- Buss, A.H., Plomin, R. ve Willerman, L. (1973). The Inheritance of Temperaments, *Journal of Personality*, 41, 4, 513- 524.
- Enç, M., Çağlar, D. ve Özsoy, Y. (1987). *Özel Eğitime Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.
- Frick, P. J (2004). Integrating Research on Temperament and Childhood Psychopathology: Its Pitfalls and Prosime. *Journal Of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 33(1), 2-7.
- Gençtan, E. (1993). *Çağdaş Yaşam ve Normal Dışı Davranışlar*, 7. Baskı. İstanbul: Remzi.
- Goldsmith, H.H., Buss, A.H., Plomin, R., Rothbart, M.K., Thomas, A., Chess, S., Hinde, R.A. ve Mccall, R.B. (1987). Roundtable: What is Temperament? Four Approaches. *Child Development*, 58, 505-529.
- Gökler, B. ve Öktem F. (1985). Bir Gecekondu İlkokulu Öğrencilerinde Ruhsal Uyum Taraması, *Toplum ve Hekim*, 36, 24-27.
- Hutchinson, A. K., Stuart, A. D. ve Pretorius, H. G. (2010). Biological Contributions to Wellbeing: The Relationships Amongst Temperament, Character Strengths and Resilience. *Journal Of Industrial Psychology*, 36, 1-10. Doi: 10.4102/Sajip.V36i2.844.
- Jorm, AF, Prior, M., Sanson, A., Smart, D., Zhang, Y. ve Easteal, S. (2000). Çocuklarda anksiyete ile ilişkili mizaç ve davranış sorunları ile serotonin taşıyıcı geninin fonksiyonel bir polimorfizminin ilişkisi: bebeklikten ergenliğin ortalarına kadar uzunlamasına bir çalışma. *Moleküler Psikiyatri*, 5 (5), 542-547. doi:10.1038/sj.mp.4000782.
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemi-Kavramlar-İlkeler-Teknikler*. Ankara: Nobel.
- Kaytez, N. ve Durualp, E. (2016). Annelerin Kabul-Red Düzeylerinin Çocuğun Mizaç ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, *Akademik Bakış Dergisi*, 58, 418-461.
- Kulaksızoğlu, A. (2011). *Ergenlik Psikolojisi*, 4. Basım, İstanbul: Remzi.

- Kurç, G. (1990). Kişisel, Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Bazı Değişkenlerin Gençlerin Uyum Alanları ve Uyum Yöntemlerine Etkisi. *Eğitim ve Bilim*, 14-76.
- Kuş, E. (2009). *Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri: Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknikleri Nicel Mi? Nitel Mi?* (3. Baskı). Ankara: Anı.
- Maziade, M., Caron, C., Cote, R., Merette, C., Bernier, H., Laptante, B., Boutin, P. ve Thiverge, J. (1990) Psychiatric Status of Adolescents Who Had Extreme Temperaments at Age 7, *American Journal of Psychiatry*, 1990, 147 (11), 1531-1536.
- Özdemir, O., Güzel-Özdemir, P., Kadak, M.T. ve Nasiroğlu, S. (2012). Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar: Kişilik Gelişimi, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 4, 566-583.
- Özmert, E.N. (2006). Erken Çocukluk Gelişiminin Desteklenmesi III, *Aile, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 49, 256-273.
- Öztürk, M. O. (2001). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*. Ankara: Nobel Tıp.
- Özyürek, A., Gözün Kahraman ve Pekdoğan, S. (2020). Temperament Scale for Children: Reliability and Validity Study. *International Journal of Humanities and Social Science Invention (IJHSSI)*, 9(7), 5-12. Doi: 10.35629/7722-0907010512
- Özyürek, A. ve Ogelman, H. G. (2020). Anne-babaların çocuk yetiştirme tutumlarının belirlenmesinde karşılaşılan güçlükler ve güvenirlik sorunu. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Advance online publication. doi: 10.16986/HUJE.2020060126
- Prior, M., Bavin, E., Cini, E., Eadie, P. ve Reilly, S. (2011). Relationships Between Language Impairment, Temperament, Behavioural Adjustment and Maternal Factors In A Community Sample of Preschool Children. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 46(4), 489-494.
- Prior, M., Sanson, A., Smart, D. ve Oberklaid, F. (2000). Pathways From Infancy to Adolescence. Australian Temperament Project 1983-2000. *Melbourne: Australian Institute of Family Studies*. Professional Psychology: Research and Practice, 36(3), 238-245, Http://Dx.Doi.Org/10. 1037/0735-7028.36.3.238.
- Ramos, M. C., Guerin, D. W., Gottfried, A. W., Bathurst, K. ve Oliver, P. H. (2005). Family conflict and children's behavior problems: The moderating role of child temperament. *Structural Equation Modeling-a Multidisciplinary Journal*, 12 (2), 278-298.

- Rothbart, M. K., Ahadi, S. A. ve Evans, D. E. (2000). Temperament and personality: Origins and outcomes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(1), 122–135. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.78.1.122>
- Rothbart, M. K. (2007). Temperament, Development, and Personality. *Current Directions in Psychological Science*, 16(4), 207-212.
- Rothbart, M. K. (2011). *Becoming Who We Are: Temperament and Personality in Development*. New York, NY: Guilford Press.
- Rothbart M. K. ve Gartstein M. A. (2008). “Temperament,” in *Encyclopedia of Infant and Early Childhood Development*, eds Haith M. M., Benson J. B. (San Diego, CA: Academic Press), 318–332.
- Sanson, A., Hemphill, A.S., ve Smart, D. (2004). Connections between temperament and social development: *A review*. *Social Development*, 13(1), 142-170.
- Sanson, A. V., Smart, D. F., Prior, M., Oberklaid, F. ve Pedlow, R. (1994). The Structure of Temperament from Age 3 To 7 Years: Age, Sex, and Sociodemographic Influences. *Merrill-Palmer Quarterly*, 40, 233-252.
- Santrock, J. W. (2012). *Ergenlik* (Çev. D. Müge). Ankara: Nobel Akademi.
- Temel Z. F. ve Aksoy A. (2011). *Ergen ve Gelişimi*, Ankara: Nobel.
- Thomas, A., Chess, S., Birch, H., Hertzog, M.E. ve Korn, S. (1963). *Behavioral Individuality in Early Childhood*. New York: New York University Press.
- Wyman, P. A., Cowen, E. L., Work, W. C. ve Parker, G. R. (1991). Developmental and Family Milieu Interview Correlates of Resilience in Urban Children Who Have Experienced Major Life-Stress. *American Journal of Community Psychology*, 19, 405-426.
- Yağmurlu, B., Sanson, A. ve Bahar Köymen, S. (2005). Ebeveynlerin Ve Çocuk Mizacının Olumlu Sosyal Davranış Gelişimine Etkileri: Zihin Kuramının Belirleyici Rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 20, 1-20.
- Yanbastı, G. (1990). *Kişilik Kuramları*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Yeşilyaprak, B. (2011) *Eğitim Psikolojisi*, Ankara: Pegem.
- Yoleri, S. (2014). The Effects of Age, Gender, and Temperament Traits on School Adjustment for Preschool Children. *E-International Journal of Educational Research*, 5(2), 54-66.
- Yörükoğlu, A. (1996). *Gençlik Çağı: Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunları*, 9. Basım, İstanbul: Özgür.